

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Ніколенко Юрія Олександровича
«Виборча інженерія як інструмент політичної конкуренції: публічні
прояви в трансформаційних демократіях», представлену на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія**

Актуальність роботи

Виборча інженерія, визначаючи правила поведінки суб'єктів та учасників виборчого процесу, має потенції впливати на результат виборів. Тому в ході розробки виборчих норм законодавець нібито проектує, програмує їх під поставлені політико-правові цілі, тобто використовує виборче законодавство як засіб отримання заданих результатів.

Використання виборчої інженерії має відбуватися відкрито, на конституційних підставах, механізм реформування має бути зрозумілим, а політичні стимули є суспільно значущими. Незважаючи на те, що вузькопартійні та особистісні переваги неминучі при обговоренні питання про вибір виборчої системи, все ж таки виборча інженерія повинна ґрунтуватися на широкій міжпартійній та громадській підтримці.

Процес проектування, до якого залучені всі зацікавлені особи, включаючи виборців та засоби масової інформації, швидше за все, призведе до більш адекватного та ефективного результату, ніж рішення, яке сприймається як мотивоване особистими інтересами та прийняте лише провладною більшістю. Усі суб'єкти виборчого процесу мають бути впевнені, що виборча система використовуватиметься справедливо, і дасть їм шанс на успіх при відкритій конкурентній боротьбі на виборах. Ті, хто програють, не повинні дійти висновку, що причиною цього стала несправедлива, упереджена виборча інженерія. Сприйняття виборчого законодавства як сукупності нерівних правил гри є ознакою слабкості та майбутньої нестабільності політичної системи.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Достовірність дисертаційного дослідження зумовлена релевантністю його висновків, відповідністю структури завданням роботи та оптимальністю методологічної схеми. У дисертації було виявлено, що робота відзначається збалансованістю структурних компонентів та відповідністю завданням. Проміжні та загальні висновки відповідають меті. Автор вдало розвиває власну концепцію використання обмежень виборчої інженерії для врегулювання політичних конфліктів та забезпечення політичних інтересів на основі досвіду держав консолідованої демократії. Це є особливо актуальним у зв'язку з євроінтеграційним вектором України.

Наукові положення та нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для політичної науки полягають у тому, що Ю. Ніколенко вперше визначено виокремлено основні фактори, які впливають на здійснення виборчої інженерії в межах конкурентної політичної практики: системні: загальний стан політичної системи та характер політичного режиму; процесуальні: сутність та специфіка політичних процесів, які відбуваються в політичній системі; суб'єктні: діяльність, цілі, інтереси політичних та неpolітичних акторів та груп інтересів, які діють в рамках політичної системи; зовнішні: вплив міжнародної спільноти та окремих міжнародних акторів.

Також уперше встановлено специфіку виборчої інженерії в державах з трансформаційними політичними режимами. Так в стабільних демократіях вплив виборчої системи на соціально-політичну сферу є значним, натомість в нестабільних та перехідних політичних режимах як правило визначальними є інші чинники (політична кон'юнктура, характеристики суспільства, зовнішні чинники, тощо). Лише виборча система, заснована на демократичних засадах, забезпечує всебічну та повну реалізацію виборчих прав громадян, не допускаючи перетворення виборчого права на технічну процедуру.

В роботі уточнено класифікацію форм практичної реалізації виборчої інженерії в межах політичної конкуренції. Виокремлено 3 рівні форми

практичної реалізації виборчої інженерії: рівень виборчого законодавства, рівень виборчої системи, рівень виборчого процесу. Базовим є рівень виборчого законодавства, так як саме в виборчому законодавстві закріплені модель та параметри виборчої системи, а також правила та засади організації виборчого процесу. На цій підставі можна зробити висновок, що рівень виборчої системи та рівень виборчого права є похідними від рівня виборчого законодавства.

У дисертації Ю. Ніколенко набула подальшого розвитку та обґрунтування пропозиції щодо запобігання зловживанню владними повноваженнями, зловживання правом, виборчою інженерією в суб'єктивістських інтересах, використання адміністративного ресурсу та явних правопорушень в рамках виборчого права. Пропонується визначити чіткі критерії визначення зловживанню владними повноваженнями та зловживання правом в виборчій сфері та ввести загальну заборону даних негативних явищ..

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації, відповідають вимогам до подібного виду досліджень і базуються на узагальненні широкого охоплення наукової літератури та достатнього обсягу аналітичних даних отриманих в ході виконання науково-дослідних робіт. Достовірність результатів дисертаційної роботи підтверджена їх апробаціями на науково-комунікативних заходах, у тому числі на міжнародних науково-практичних конференціях. Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується завдяки комплексного використання в дисертаційній роботі теоретичних, емпіричних та статистичних методів наукових досліджень, які відповідають визначеним меті та завданням. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечені структурно-логічною схемою дослідження відповідно до поставленої мети. Також, слід

відзначити, відповідність предметної спрямованості дисертаційного дослідження паспорту наукової спеціальності 052 «Політологія».

У першому розділі зазначається, що інститут політичних виборів можна визначити як встановлену та регульовану законодавством процедуру обрання певних посадових осіб чи персонального складу певних інституцій (маються на увазі політичні саме посади та політичні інституції). Організація, проведення та встановлення результатів виборів в певній державі регламентується національним законодавством даної держави. Алгоритм встановлення результатів виборів міститься в діючій моделі виборчої системи. Порядок організації, проведення та встановлення результатів виборів регламентується виборчим правом.

У другому розділі наголошується, що зважаючи на те, що виборча інженерія здійснюється політичними суб'єктами, які мають свої інтереси, цілі та мотиви, під час процесу виборчої інженерії присутні як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. Виборча інженерія може використовуватися як в загальносуспільних, так і в суб'єктивістських інтересах. В аспекті мотивації діяльності суб'єкту виборчої інженерії основна особливість діяльності з виборчої інженерії полягає в наступному: суб'єкту виборчої інженерії є політичними акторами, які обираються за допомогою тих виборчих правил, які вони ж розробляють, встановлюють та змінюють в межах діяльності з виборчої інженерії. Тому суб'єкти виборчої інженерії зацікавлені в встановленні таких виборчих правил, які б забезпечували їм перемогу (або максимізацію результату) на майбутніх виборах. Якщо існуючи виборчі правила їх задовольняють, то вони виступають проти зміни даних правил (тобто за збереження статус-кво). Поведінку суб'єктів виборчої інженерії можна розглядати в контексті теорії раціонального вибору.

У третьому розділі роботи визначається, що виборча інженерія сьогодні є складовою політичного життя будь-якої демократичної держави сучасного світу. Виборча інженерія присутня в усіх державах, де є виборча сфера. Але специфіка виборчої інженерії в конкретній державі серед іншого залежить від політичного режиму в даній державі. Якщо в демократичних державах виборча інженерія направлена на вдосконалення виборчої сфери та

політичної участі населення, то в недемократичних та в недостатньо демократичних державах.

У дослідженні було проаналізовано загальні аспекти виборчої інженерії. Розглянуто основоположні поняття виборчої інженерії: сутність та історичні аспекти інституту виборів; окремо розглянуто складові інституту виборів – виборче законодавство, виборча система, виборчий процес; сутність інженерного підходу та його соціоінженерного різновиду. Також розглянуто власне феномен виборчої інженерії: поняття, сутність, зв'язок зі спорідненими поняттями, підходи до розуміння, історичні аспекти (виникнення та історичний розвиток) та структуру виборчої інженерії.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливостях удосконалення підготовки фахівців-політологів на основі нових навчальних дисциплін, таких, як політична аналітика та експертна діяльність, політичні інститути та процеси. Опрацьовані підходи до аналізу виборчої інженерії можуть використовуватися для оптимізації механізмів узгодження політичних позицій щодо формування політичної системи сучасної України.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні результати та висновки дисертаційного дослідження відображено у 25 наукових працях, зокрема 5 – у наукових фахових виданнях України з політичних наук, 20 – у тезах доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Дотримано вимоги Міністерства освіти і науки України щодо кількості, обсягу та змісту друкованих праць, а саме публікацій основного змісту дисертації. Ретельний аналіз представленого рукопису дисертації та наукових публікацій дає підстави констатувати ідентичність публікацій та основних положень дисертації. Це надає авторові дисертаційної роботи право публічного захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація складається з анотації державною та

англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг рукопису дисертації становить 272 сторінки. Список використаних джерел налічує 177 найменувань. Структура дисертації має логічну побудову і сприяє розкриттю теми дослідження та виконанню поставлених завдань. Зміст наукових праць доповнює основні положення дисертаційної роботи. Дисертація оформлена відповідно до вимог МОН України, що висуваються до подібного роду наукових робіт.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Дисертаційне дослідження Ю. Ніколенко здійснено на належному високому науково-теоретичному рівні. Разом з тим, деякі положення дисертації є дискусійними, що у свою чергу пов'язано з означенням дисертантом власної позиції з цих питань. Тому варто зробити певні зауваження та рекомендації для подальшого удосконалення обумовленої проблематики.

1. Зокрема в роботі не повністю розглянемо взаємозв'язок між специфікою взаємодії виборчої системи та специфікою використання засобів виборчої інженерії.

2. Робота б значно виграла, якби дисертант розглянув у своїй роботі сформулював конкретні форми мінімізації негативних аспектів виборчої інженерії про формуванні виборчого законодавства.

3. Дисертація набула б більш завершеного вигляду, якби в ній було запропоновано авторські пропозиції щодо обмеження негативного впливу інструментів виборчої інженерії на політичну систему сучасної України.

Слід акцентувати, що позначені зауваження та дискусійні положення змісту дисертації не ставлять під сумнів теоретичну та практичну цінність дисертаційної роботи, тим більш належну високу оцінку рівня її виконання.

Висновок. Вивчення дисертації та наукових праць засвідчило актуальність та новизну роботи. Поставлена у дослідженні мета досягнута, основні завдання успішно вирішені. Отримані результати є обґрунтованими та достовірними, мають теоретичне значення та практичну цінність і можуть

бути використані в науковій та практичній діяльності. Дисертаційна робота Ніколенко Юрія Олександровича «Виборча інженерія як інструмент політичної конкуренції: публічні прояви в трансформаційних демократіях» є самостійною та завершеною працею, в якій отримані нові наукові результати, що у сукупності вирішують проблему суттєвого значення для політичної науки.

Дисертація Ніколенко Ю. О. відповідає вимогам спеціальності 052 «Політологія» та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341 та № 502 від 19 травня 2023 року, а її автор – Ніколенко Юрій Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі соціальних та поведінкових наук за спеціальністю 052 «Політологія».

Рецензент:

Доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політології, соціології та публічного управління
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Андрій ШУЛІКА

Підпис д. політ. н., доцента Шуліки А. А. засвідчую

Учений секретар Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Тетяна ХОДАНЕН